

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ, ПРАВИЛА, ПЕРСПЕКТИВИ

4 березня – 14 квітня 2024 року

УДК 37.09"364/366"(062.552)

О-72

Організаційний комітет:

Олефіренко Тарас – кандидат педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Русаків Сергій – кандидат філософських наук, професор, директор Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Матвієнко Олена – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Кушнірук Світлана – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Гурковська Тетяна – старший науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, тренер ЮНІСЕФ за програмою «Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні».

О-72 Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 368 с.

ISBN 978-966-397-386-9

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи» (4 березня – 14 квітня 2024 року).

УДК 37.09"364/366"(062.552)

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2024

ISBN 978-966-397-386-9

© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

Арт-терапія як засіб психологічної реабілітації Авер'янова Н. М.	12
Актуальність використання арттехнік в освітній діяльності закладу позашкільної освіти в умовах сучасних викликів Агалець І. О.	15
Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями Агаркова Н. О.	18
Вплив війни на навчальні заклади та можливості навчання Азізов Т. Н., Орлова О. М.	23
Адаптація освітнього процесу до викликів сьогодення в умовах військових дій в Україні Алмашова В. С.	26
Отримання освіти під час війни: проблеми та перспективи Антонова В. А.	29
Формування стресостійкості у студентів в процесі навчальної діяльності Архіпова І. М.	32
Організація дистанційного формату навчання у закладах вищої освіти з використанням інформаційних технологій Ашанін В. С.	34
Перспективи розвитку вищої освіти в умовах постконфліктного відновлення: виклики та шляхи розвитку Бабко Н. М.	37
Empowering Ukrainian students through creative writing Badior N. B., Pavlenko L. I.	40
Особливості психологізму особистості у романі Стівена Кінга «Сяйво» Барабашук Ю. В.	42
Мистецька особистість та її діяльність як об'єкт педагогічного дослідження Бенч О. Г.	45
Жанрова специфіка Ноктюрна для домри та ф-но К. Мяскова Білоус В. П.	49

Екологічна освіта молоді у навчальних закладах Бойко М. О.	53
Енергетична грамотність як важлива складова підготовки майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю Бондаренко М. І.	55
Methodological approaches to the study of environmental disciplines Bondarieva L. M., Zhatova H. O., Trotsenko V. I.	59
Застосування контекстного навчання майбутніх фахівців фармації у професійній підготовці Борисенко Н. М., Демченко А. В.	63
Mediation in the conditions of war and in the post-war period: challenges, rules, perspectives Borovykov O. V.	67
Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань про війну «Після 24-го» Владислава Івченка) Вегеш А. І.	68
Суб'єктний дискурс в умовах дистанційного навчання Велитченко Л. К.	72
Психологічний супровід особистості військовослужбовців. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям Венгер Г. С.	76
Вплив війни на мотивацію до навчання Венгеренко І. О.	81
Робота із психологічними розладами під час військової агресії Вишнеvsька О. П.	84
Практична підготовка фахівців з довкілля у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Гавриленко О. П., Діброва І. О., Циганок Є. Ю.	85
Проблемні питання здобувачів вищої освіти під час військового стану Галуцько О. В.	89
Особливості дистанційного навчання в умовах воєнного стану Головко Т. М.	91
Особливості навчання в дистанційному форматі в сучасних умовах Гомозова О. А.	93

Innovative technologies of modern media education in the conditions of European integration: theory, methodology, practice Gorenko L. I.	95
Проблеми мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти під час війни Горкуша В. П.	100
Деякі проблеми адаптації школярів до освітнього середовища за кордоном Грецька О. Г.	103
Правове регулювання виробничих кооперативів у контексті рекодифікації цивільного законодавства України Григоренко О. В.	106
Використання електронних підручників у процесі викладання клінічних дисциплін у медичному університеті Гюльмамедова М. Ф.	109
Психолого-педагогічні методи виховання Омеляна Вишневецького: застосування у журналістських текстах в умовах війни Димніч Н. Д.	113
Нові стратегії викладання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти Діденко Н. М.	116
Підготовка висококваліфікованих спеціалістів лісової галузі у період війни Діденко М. М., Распоїна С. П., Біла Ю. М., Гордіяшенко А. Ю. ..	120
Цифрові трансформації в контексті професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів Довбенко С. Ю.	123
Питання Криму Донченко С. П.	126
Використання інформаційних технологій при дистанційному навчанні Жданюк Ю. І.	129
Вивчення іноземних мов в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи (на прикладі французької мови) Заволока С. І.	131
Особливості підготовки фахівців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану Зозуля Є. В.	133

Культурні цінності як стратегічний напрямок розвитку вищої мистецької освіти в Україні початку ХХІ століття Іваненко О. А.	137
Актуальність використання штучного інтелекту в сучасній освіті Іщенко Т. М., Кузьменко Д. В.	141
Особливості викладання навчального предмету «Плавання з методиками викладання» в умовах пандемії та військового стану Клопов Р. В., Пономарьов В. О.	143
Безпека в умовах воєнного стану Кобець Т. А.	146
Від правового дослідження до передбачення справ: виклики штучного інтелекту для юридичної професії Кобрусєва Є. А.	149
Використання STEAM-технологій як інноваційного підходу до викладання анатомо-фізіологічних дисциплін Коваленко Л. П.	152
Деякі особливості впровадження дистанційного навчання здобувачів освіти у ДНМУ Козинська І. А.	157
Зміни у політичному житті міста Миколаєва внаслідок революційних подій 1917–1918 рр. Кокочко Ф. І.	159
Стратегія використання інноваційних технологій на заняттях з мистецтва для зниження рівня тривожності у дітей в умовах воєнного стану Колубасєв О. Л.	162
Особливості викладання травматичного шоку на післядипломному рівні освіти Коновчук В. М.	166
Мотивація до навчання здобувачів вищої освіти в умовах війни Копчук-Кашецька М. С.	168
Орієнтоване на студента планування змісту електронного навчання у Moodle Крайнюков О. М., Кривицька І. А., Найдьонова О. Є.	173
Технології соціальної реабілітації осіб з адиктивною поведінкою Красілова Ю. М.	175

Безпечне освітнє середовище в закладах загальної середньої освіти та роль учителя в його формуванні	
Кудря О. В.	178
Вплив соціально-педагогічних чинників на рівень готовності майбутніх викладачів ЗВО до науково-дослідної діяльності	
Кушнірук С. А.	182
Професійна підготовка майбутніх правників у закладах вищої освіти: виклики воєнного стану	
Лубчук О. Д.	185
Актуальність дослідження соціально-когнітивних аспектів в умовах інформаційно-освітнього середовища	
Любарець В. В.	189
Підвищення рівня ефективності спілкування в умовах війни шляхом застосування спеціальних методик	
Ляшкевич А. І.	191
Феномен стресу у роботі сучасного педагога в умовах війни	
Мельник О. С.	195
Психолого-педагогічні засади створення розвивального освітнього середовища у ЗЗСО як чинник забезпечення успіху особистості у соціумі	
Митник О. Я.	197
Психолого-освітня підтримка дітей-переселенців в умовах воєнного стану	
Михайленко Т. І.	200
Адаптивна фізична культура: сучасні виклики	
Мишин М. В.	203
Особливості педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання	
Мордовцева Н. В.	206
Розвиток резильєнтності у бакалаврів психологічної освіти під час вивчення курсу «Охорона праці та безпека життєдіяльності»	
Нагайчук О. В.	208
Соціально-педагогічна підтримка батьків та дітей раннього віку в умовах війни	
Новоселецька І. Е.	212
Формування в сучасній молоді життєвих цінностей та навичок	
Олексюк М. П.	215

Успішне навчання студентів сьогодні – це вагомий крок до успіху України завтра	
Олійник І. Ю.	220
Особливості викладання дисциплін соціогуманітарного профілю в закладах вищої освіти у воєнний період	
Павлов Ю. В.	224
Освітній процес в умовах російсько-української війни: філософський контекст	
Палагнюк М. М.	227
Щодо безпекової культури здобувачів вищої освіти і викладачів ЗВО під час війни	
Пархоменко А. А.	229
Підвищення кваліфікації моніторів національного превентивного механізму: досвід організації навчання онлайн	
Пивоваров В. В.	233
Важливість використання симуляційного навчання для студента-медика у військовий час	
Пилипчук І. С.	236
Роль медіа та інформаційної грамотності у формуванні стійкості освітнього середовища під час конфліктів	
Плошинська А. А., Черевко С. В., Кондратенко В. В.	239
Вплив освітнього та соціального факторів на систему безпеки: попередження ситуацій надзвичайного та кризового характеру	
Помаз-Пономаренко А. Л.	242
Аналіз базових положень процесу формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури в умовах війни	
Пономарьов В. О.	247
Strategies for the formation of foreign language competence of the future teacher in the conditions of military conflicts	
Ророва Л. М.	251
Вища освіта в умовах воєнного стану	
Поповиченко Г. С.	255
Як повномасштабне вторгнення вплинуло на освіту в Україні	
Притуляк Т. С.	257
Інформаційне забезпечення та ІТ супроводження проєктної діяльності	
Прихно Ю. Є.	261

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ФАКТОРІВ НА СИСТЕМУ БЕЗПЕКИ: ПОПЕРЕДЖЕННЯ СИТУАЦІЙ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА КРИЗОВОГО ХАРАКТЕРУ

Помаза-Пономаренко А. Л.

*доктор наук з державного управління, старший дослідник,
начальник наукового відділу проблем державної безпеки
навчально-науково-виробничого центру
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна*

Сьогодні для України однією із найважливіших соціально-економічних проблем є ті, що пов'язані з особливостями отримання «актуальних» знань і рівнем безробіття, який зростає, а процес навчання ускладнюється. Очевидно, що основною причиною підвищення рівня безробіття й унеможливлення навчання українців є повномасштабна агресія РФ проти України.

Апріорі освітня сфера є соціально-економічною категорією, що відображає цивілізовані економічні відносини щодо забезпечення зайнятості працездатного населення в майбутньому. Процеси, пов'язані з ринком праці, зумовлюють позитивний вплив на стан добробуту населення та соціальну стабільність, яка виходить з його боку [2; 5]. У протилежному випадку держава та її апарат стикаються з виявом соціальної небезпеки: соціальної апатії, хаосу, невдоволення, мітингів, акцій протесту, забастовок, суспільних конфліктів, криз, надзвичайних ситуацій, громадянських війн [1; 3; 5; 7].

Відсутність публічної (громадської, цивільної) безпеки – це дестабілізуючий фактор, що проявляється у соціальному невдоволенні, що має різний ступінь вияву та масштабування, що може зумовлювати появу в найгіршому випадку виникнення ситуацій кризового та/або надзвичайного характеру. При цьому надзвичайні ситуації можуть відзначатися соціально-політичним, техногенним, воєнним та іншим характером [1; 3; 5; 6; 7; 8]. Власне кажучи, у цьому контексті варто говорити про завдання держави та її апарату щодо забезпечення публічної безпеки, яка включає цивільну та громадську. Якщо розглядати особливості підтримання громадської безпеки, визначені в чинному законодавстві України у сфері нацбезпеки, то слід попереджувати ситуації кризового характеру, що зrealізують органи громадського правопорядку. Щодо гарантування цивільної безпеки, то це є пріоритетним завданням територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій [6; 7; 8].

Крім того, варто вказати на таку особливість впливу відсутності належної освіти та безробіття, як масштаби їхнього поширення: безробіття на цьому не зупиняється, розповсюджуючись на грошово-кредитну, фіскальну, медичну та іншу соціально-орієнтовану сферу, невпинно погіршуючи самопочуття населення та знижуючи рівень його довіри [1; 3; 5].

Не применшуючи наукових здобутків закордонних й українських учених [1; 3], зазначимо, що на систему публічної (громадської, цивільної) безпеки України чинить деструктивний вплив повномасштабна агресія з боку рф. Вона спрямована на дестабілізацію ситуації в найважливіших сферах суспільної життєдіяльності. Серед них одне з визначальних місць займає соціальна сфера, адже безпека для соціуму – це безпека, яка виходить від нього. Зважаючи на це, завданням України є гарантування публічної безпеки в контексті забезпечення належного навчального процесу здобувачів освіти, розвитку ринку праці та добробуту громадян, а також соціального захисту безробітних-українців.

Аналіз даних Державної служби статистики України [4] дав змогу встановити певні тенденції в освітній сфері, починаючи з моменту проголошення незалежності нашої держави (табл. 1). Серед цих тенденцій у вітчизняній освітній сфері можна визначити такі: 1) за період з 1990 р. по 2019 р. суттєво зменшилась кількість коледжів, технікумів, училищ (у 2,2 рази); 2) за період з 1990 р. по 2009 р. збільшувалася кількість університетів, академій, інститутів (у 2,3 рази). Проте після 2010 р. спостерігається ситуація щодо зменшення кількості зазначених закладів вищої освіти в Україні (у 1,2 рази); 3) за період з 1990 р. по 2019 р. суттєво зменшилась чисельність осіб, які навчаються в коледжах, технікумах, училищах (у 4,3 рази); 4) за період з 1990 р. по 2009 р. збільшувалася чисельність здобувачів вищої освіти в університетах, академіях, інститутах (у 2,7 рази). Однак після 2009 р. спостерігається ситуація щодо зменшення чисельності здобувачів вищої освіти в 1,9 рази.

Зменшення кількості як закладів освіти України, так і чисельності здобувачів, які навчаються в цих закладах, зумовлено впливом низки факторів: посилення міграційних процесів, зниження рівня народжуваності та збільшення рівня смертності серед українців, збільшення рівня безробіття на вітчизняних теренах (безробітні батьки не можуть забезпечити навчання своїх дітей), зовнішню агресію рф проти України тощо.

Таблиця 1

**Заклади вищої освіти у період з 1990 р. по 2019 р.
(на початок навчального року)**

Рік	Кількість ЗВО, од		Кількість осіб у ЗВО, тис.	
	коледжі, технікуми, училища ²	університети, академії, інститути ³	коледжі, технікуми, училища ²	університети, академії, інститути ³
1	2	3	4	5
1990/91	742	149	757,0	881,3
1991/92	754	156	739,2	876,2
1992/93	753	158	718,8	855,9
1993/94	754	159	680,7	829,2
1994/95	778	232	645,0	888,5
1995/96	782	255	617,7	922,8
1996/97	790	274	595,0	976,9
1997/98	660	280	526,4	1110,0
1998/99	653	298	503,7	1210,3
1999/00	658	313	503,7	1285,4
2000/01	664	315	528,0	1402,9
2001/02	665	318	561,3	1548,0
2002/03	667	330	582,9	1686,9
2003/04	670	339	592,9	1843,8
2004/05	619	347	548,5	2026,7
2005/06	606	345	505,3	2203,8
2006/07	570	350	468,0	2318,6
2007/08	553	351	441,3	2372,5
2008/09	528	353	399,3	2364,5
2009/10	511	350	354,2	2245,2
2010/11	505	349	361,5	2129,8
2011/12	501	345	356,8	1954,8
2012/13	489	334	345,2	1824,9

1	2	3	4	5
2013/14	478	325	329,0	1723,7
2014/15 ¹	387	277	251,3	1438,0
2015/16 ¹	371	288	230,1	1375,2
2016/17 ¹	370	287	217,3	1369,4
2017/18 ¹	372	289	208,6	1330,0
2018/19 ¹	370	282	199,9	1322,3
2019/20 ¹	338	281	173,6	1266,1

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.

²До 2016/17 навчального року – вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації.

³До 2016/17 навчального року – вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації.

Джерело: складено на підставі [Оф Держ служ]

Із процесами зростання безробіття «face to face» стикалися всі країни пострадянського простору з перехідною економікою, не тільки Україна. Проте сучасний рівень безробіття в зазначених країнах є різним, адже підходи до його зниження були різними. Для зниження цього рівня важливим є забезпечення розвитку освітньої та гуманітарно-виховної сфери, з метою унеможливлення вияву соціального невдоволення і злочинності. Щодо впливу рівня освіти та безробіття на стан злочинності, варто відзначити, що 60% жінок-злочинниць – безробітні та не навчаються [3]. Наразі співвідношення жіночої й чоловічої злочинності становить 1:8 [3]. Серед засуджених жінок за крадіжку, грабїж і розбій переважає молодь до 25 років: 47,9% засуджено за розбій, 35,4% – за грабїж, 32,2% – за крадіжку [3]. Незадіяність молоді в освітньому процесі становить «резерв» для появи майбутніх злочинців.

Отже, відсутність у самого населення бажання навчатися тільки додає складності ситуації, зокрема, щодо унеможливлення вияву кризових ситуацій і дестабілізації рівня публічної безпеки. На цій підставі наполягаємо [2; 5] на важливості розробки й впровадження дієвих стимуляційних механізмів публічного управління, спрямованих на формування стійкого мотиву в населення різних категорій навчатися, у т.ч. протягом усього життя.

Література:

1. Бєлай С.В. Розроблення комплексного державного механізму протидії кризовим ситуаціям за масовою участю населення. *Держава та регіони*. 2013. № 3 (43). С. 57–61.
2. Карпеко Н.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Розвиток системи підготовки фахівців у сфері цивільної безпеки у вищій школі: державноуправлінський і правовий аспекти. *Матеріали I Міжнар. науково-прак. конф. «Забезпечення промислової та цивільної безпеки в Україні та світі»*. Луцьк. 2016. С. 117–119.
3. Нікітенко О.І. Внутрішня безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. URL: <http://arch>
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Помаза-Пономаренко А. Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державноуправлінські аспекти : монографія. Х. : НУЦЗУ, 2017. 270 с.
6. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2024. № 3(44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>
7. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Публічна (громадська та цивільна) безпека в Україні: значення для гарантування системи безпеки в Європі. *International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects* : International collective monograph. Oslo (Norway). Norwegian University of Life Sciences, Research and Education. 2024. Pp. 297–322.
8. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. (2024). Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense. *AD ALTA*. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220.
9. Popov O., Taraduda D., Sobyna V., Dement M., Pomaza-Ponomarenko A. Emergencies at Potentially Dangerous Objects Causing Atmosphere Pollution: Peculiarities of Chemically Hazardous Substances Migration. *Systems, Decisions and Control in Energy I. Studies in Systems, Decision and Control*. Switzerland : Springer International Publishing AG, 2020. Vol. 298. P. 151–163.